

Lengyel katonák Európa csataterain

Lengyelország első felosztása (1772) után, de különösen a XVIII. század végétől — az ország harmadik felosztása után — az állami *függetlenség kivívása* nemzeti feladattá vált. A függetlenség utáni vágy a politikai életen kívül az irodalomban, a zenében és a művészeti területeken állandóan jelen levő kérdés, a *haladás próbaköve* lett. E bukásokkal, megaláztatásokkal és ideiglenes felemelkedésekkel terhes időszakról szól Marian Brandys: *Napóleon és a lengyelek* (Kozietulski i inni) című könyve, melyet az Európa Könyvkiadó jelentetett meg. Egy másik lengyel sikerkönyv a Koszuth Könyvkiadó gondozásában látott napvilágot. Melchior Wańkowicz: *A Monte Cassinó-i csata* (Szkice spod Monte Cassino) munkája ugyancsak Lengyelország függetlenségéért harcolók, az 1944. első felében Olaszországban tevékenykedő *2. lengyel hadtest* katonáinak állít örök emléket. Talán nem túlzás leírni: mindkét könyv a Lengyelországtól távol, de az ország függetlenségéért küzdő katonák harcairól, a haza érdekében vállalt megpróbáltatásokról szóló *hősközlemény*.

*

A lengyelek a történelem folyamán gyakran kényszerültek arra, hogy idegen földön, igazi, vagy annak vélt szövetségeseik oldalán próbálják visszaszerezni az elrabolt szabadságot. 1772-től 1918-ig terjedő korszak a lengyel nemzeti függetlenségi harcok, felkelések és véres megtorlások időszaka.

A *Napóleon és a lengyelek* című könyv — tudós tanulmánynak is beillő — előszavában Kovács István súlyos kérdéseket feszeget. Érdemes volt-e a lengyeleknek kiállni a napóleoni érdekek mellett? Érdemes volt-e vérüket ontani a császárért? Szabad volt-e a lengyel függetlenséget, az ország területi egységének visszaállítását a császártól remélni? Igaza van Kovács Istvánnak „... a hit, hogy az áldozat nem volt hiábavaló, hogy a halottaknak ásott sírgödör a »lélek épületeinek«, a jövőnek a pilléreit is tarthatja.” Lengyelország esetében ez mindenképpen helytálló megállapításnak bizonyul.

Marian Brandys, a lengyel szabadságküzdelmek kiváló ismerője, Jan Kozietulskinak, a napóleoni gárda könnyűlovasezred tisztjének, majd parancsnokának életén keresztül eleveníti fel a századforduló lengyel nemességének problémáit, a Napóleon mellé állás előzményeit, a Lengyelország újjászületéséhez vezető út állomásainak hitt napóleoni hadjáratokat.

A korszak viszonyait ismerve szinte természetes, hogy a lengyel nemesség, a Rzeczpospolita tartópillére a franciáktól remélte a függetlenség visszaadását. Poroszország, Oroszország és Ausztria — az országot felosztók — ellenében akkor valóban Franciaországra lehetett támaszkodni. A lengyelek sok ezer katonát adtak a köztársasági, majd a császári Franciaországnak. Gondoljunk csak a *Jaroslaw Dąbrowski* tábornok — több mint 15 ezer főt számláló — légijára, majd Napóleon kelet-európai hadjárataiban harcoló lengyelek tízezreire s azokra a lengyel egységekre, melyek a császárárt Spanyolországban (vagy a tengerentúlon) hullatták vérüket.

A lengyelek — legalábbis egy ideig — őszintén hittek abban, hogy Napóleon visszaállítja Lengyelország területi egységét. Mickiewicz a *Pan Tadeuszban* érzékeltette a korhangulatot „...forr a legények vére, tüstént fegyvert fognak, győzelmük tünde képe már szemük elé tűnt: »Napóleonnal Isten — Napóleon velünk«”. Brandys a könyv főhősének, *Jan Kozietulski* életén keresztül azt sugallja az olvasónak: a lengyelek harca nem volt hiábavaló. A napóleoni idő hatással volt a lengyel közigazgatás, a lengyel hadsereg, a kultúra későbbi fejlődésére. Ahogy Kovács István is írja, a franciák oldalán létrehozott egységek „...iskolái voltak az igazi hazafiságnak, bölcsői a demokráciának. Soraikban ezrével küzdöttek jobbágyrekruták, akik előtt először nyílt meg a művelődés és felemelkedés lehetősége.”

*

Melchior Wańkowicz hős katonái közel ott harcoltak, ahol egykor a lengyel légiók a franciák oldalán véreztek. Kozietulski hányattatásai után mintegy 150 évvel a lengyelek százezrei újra a nemzeti függetlenségért harcoltak. A német megszállók ellen — otthon, Lengyelországban — harcoltak a honi hadsereg, a parasztzászlóalj, a népi gárda katonái. A franciaországi lengyel emigráns kormány szövetséges területeken megszervezte a *Lengyel Fegyveres Erőket*. A lengyel egységek Európa legkülönbözőbb részein súlyos harcokat vívtak a németek ellen. Lengyel katonák harcoltak a *franciaországi* frontokon, *Narvik* védelmében, a lengyel pilótákat ott találjuk az „*angliai csata*” hadműveleteiben, lengyel katonák harcoltak *Tobruk-nál*. A *Szicíliában* partraszállt szövetséges hadsereg állományában a 2. *lengyel hadtest* katonái *Monte Cassino* bevételében szereztek elévülhetetlen érdemeket. (Meg kell említeni természetesen azt, hogy a Szovjetunió területén is létesültek lengyel egységek.)

A lengyel egységek olaszországi hadi tevékenységének legismertebb színtere a Monte Cassinó-i magaslat, ahol legendás lengyel győzelem született. *Melchior Wańkowicz* haditudósítóként átélte a Monte Cassinó-i napokat, ott volt az első vonalban.

A stratégiai fontosságú Monte Cassinó-i magaslaton levő bencés kolostort *elsőként* az 5. amerikai hadsereg katonái 1944. január 2-án rohamozták meg. A támadásban részt vevő egységek — tüzérségi előkészítés ellenére — két nap alatt 48 tisztet és 1002 katonát veszítettek. Február 15-én a szövetségesek 255 repülője 351 tonna bombát dobott a kolostorra. A *második* támadáskor az angol hadsereg indiai lövészerede szinte teljesen megsemmisült. Március 15-én 578 löveg és 514 bombázó három és fél óráig lőtte, bombázta Cassino környékét, ennek ellenére újabb kudarc. A 4. indiai hadosztály 3 ezer embert veszített, az új-zélandi hadosztályt veszteségei miatt feloszlatták.

1944. március 21-én Leese tábornok a 8. hadsereg parancsnokának javaslatára a döntést, *Monte Cassino* bevételét a 2. *lengyel hadtest katonáira bízta*. A cassinói magaslat és a közeli német állások fontosságával a németek nagyon is tisztában voltak. Kesselring tábornok így figyelmeztette katonáit: „Döntő csata előtt álltok. Kezetekben tartjátok az Olaszországban levő hadosztályok sorsát.” Nem kétséges, a harc is ennek megfelelően bontakozott ki.

A 2. lengyel hadtest egységei is szörnyű veszteségeket szenvedtek. Két támadás után a lengyel veszteséglistán 248 tiszt és mintegy ezer tiszthelyettes, egy hadosztályparancsnok, két dandárparancsnok, öt zászlóaljparancsnok nevét jegyezték fel. A 4. zászlóalj 19 tisztjéből 10 elesett, négy megsebesült, a 17. zászlóalj 1. századának öt tisztet és 80 katonát számláló csoportjából — az egyik roham után — egy tiszt és 26 katoná maradt életben. Századok maradtak katonák nélkül. A kárpáti hadosztályhoz tartozó egyik egység (az I. dandár 2. zászlóalj) veterán katonái adták talán a legtöbbet. A 2. zászlóalj parancsnoka jelentette: „...öt emberrel visszavonultam. (...) Az alezredes ajka csendesesen megremegett: — A zászlóalj *elesett*...”

A Monte Cassinó-i csata — néhány óra híján — 14 napig tartott. A híres bencés kolostorban őrzött 12 ezer pótolhatatlan kézirat és 40 ezer krónika, sok ezer könyv megsemmisült. A kolostor, mely 25 pápát adott Rómának „...por és hamu lett.”

A Monte Cassinó-i magaslat lábánál létesített lengyel katonai temetőben cassinói mészköbe faragott hatszor hétméteres sas vigyázza a hősök álmát. A nem mindennapi temetőben hatalmas felirat hirdeti mindenkinek, az élőknek: „VÁNDOR, VIDD HÍRÜL A LENGYEL TÁJAKNAK, HOGY MEGCSELEKEDTÜK, AMIT MEGKÖVE-TELT A HAZA — PRZECHODNIU POWIEDZ POLSCE ŻEŚMY POLEGLI WIERNI W JEJ SŁUŻBIE.”

*

Két fontos könyvvel lettünk gazdagabbak, megjelenésüket régóta vártuk. A lengyel történelem két sorsdöntő korszakáról tudunk többet. Mindkét könyvet — talán nem is véletlenül — a kiváló fordítói talentummal is rendelkező, jeles polonista, *Kovács István* ültette át magyar nyelvre. Nagyszerű munkát végzett.

LAGZI ISTVÁN